

Міністерство науки і освіти України
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова
Інститут математики, економіки та механіки

Кафедра диференціальної і експериментальної психології

Методичні рекомендації

до курсу

«ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

Для студентів філософського факультету
спеціальностей „Філософія” та „Культурологія”

Частина 2.

Одеса 2006

Укладач: Артюхіна Н.В., канд.. психол. наук, доцент кафедри
диференціальної і експериментальної психології

Рецензенти: канд. психол. наук Новотна М.А.
канд. психол. наук Кіреєва З.О.

Рекомендовано до друку
Вченою радою ІМЕМ
Протокол №   від   2006р.

ВСТУП

У 2 частині курсу „Загальна психологія” для студентів філософського факультету спеціальностей „філософія” та „культурологія” розкриваються наступні питання загальної психології: пізнавальні психологічні процеси особистості, її діяльність, спілкування, міжособистісні відносини в групах, формування самосвідомості і поняття про життєвий шлях особистості.

Основна мета курсу полягає в продовженні формування у студентів фундаментальних знань про психологічні сфери особистості, а саме про пізнавальні психічні процеси як важливі компоненти людської діяльності, а також про вікові етапи розвитку людини, про реалізацію особистості у діяльності та спілкуванні.

На підставі вивчення курсу студенти повинні усвідомити основні поняття, вміти аналізувати різні підходи, які існували в науці з окресленого кола проблем. Основною формою вивчення студентами курсу „Загальна психологія” є відвідування лекцій, які охоплюють своїм змістом сутність основних питань загальної психології; практичних занять, а також самостійна робота студентів по опрацюванню рекомендованої літератури.

Тема 10. Пізнавальна сфера особистості.

Рівень чуттєвого пізнання: відчуття та сприймання.

Ключові поняття:

Чуттєве пізнання, відчуття, органи відчуттів, чуттєвість, поріг відчуттів, контактні відчуття, дискантні відчуття, екстерорецептори, інтерорецептори, пропріорецептори, адаптація, сенсibiliзація, синестезія. Сприймання, предметність, структурність, осмисленість, цілісність, константність, вибірковість, ілюзії, апперцепція, сприймання простору, сприймання часу, сприймання руху, сприймання людини людиною, конвергенція, акомодация, синкретичне сприймання.

Основні питання теми:

Пізнавальна діяльність як процес відображення предметів і явищ дійсності у мозку людини. Рівні чуттєвого і абстрактного пізнання. Поняття про відчуття. Фізіологічні основи відчуттів. Класифікація відчуттів. Закони відчуттів. Чуттєвість аналізатора та поріг чуттєвості. Поняття про сприймання. Різновиди сприймання. Закони сприймання. Спостереження і спостережливність. Типи сприймань і спостереження. Патологія сприймання. Відчуття й сприймання в філософській діяльності.

Ураховуючи той факт, що пізнавальна діяльність є процесом, котрий відбиває предмети і явища дійсності у мозку людини, студенти повинні знати, що відбиття реальності в людській свідомості може відбуватися на двох рівнях: на рівні чуттєвого пізнання та на рівні абстрактного пізнання. Саме до рівня чуттєвого пізнання належать пізнавальні процеси відчуття і сприймання. Враження, здобуті за їх допомогою, несуть інформацію про зовнішні ознаки й властивості об'єктів, створюючи чуттєвий досвід людини.

Студенти повинні знати, що існує двосторонній підхід до розуміння відчуттів. Так виходячи з питання про пізнавальність або не пізнавальність світу, відчуття розглядаються або як образ реальній речі, або як її умовний знак.

Студенти також повинні знати, що, учиняючи класифікацію відчуттів, слід виходити зі властивостей подразника та рецептора, на який він оказує вплив. Вони мають розумітися у видах відчуттів та відповідних для них органах; знати загальні властивості відчуттів.

Студенти повинні усвідомлювати, що адекватний подразник викликає відчуття лише тоді, коли інтенсивність його впливу досягає визначеного рівня, порога. На цій підставі вони повинні вміти розрізняти нижній та верхній пороги чуттєвості, а також знати, що відмінність поміж верхнім та нижніми абсолютними порогами характеризує діапазон чуттєвості людини.

Студенти мають убачати різницю поміж відчуттям та сприйманням, розумітися в значенні сприймання, вміти класифікувати різновиди сприймання, убачати його зв'язок з мисленням та мовою, почуттями, волею, знати властивості сприймання.

Студенти повинні розрізняти поняття „спостережливість” та „спостереження”, розумітися у типах сприймань та спостереження.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати загальні властивості відчуттів і сприймання, розуміти значення відчуттів і сприймання у житті людини; виділяти та характеризувати їх основні особливості.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти класифікувати відчуття і сприймання, вміти аналізувати їх значення в філософській діяльності.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання

- в чому полягає різниця поміж відчуттям та сприйманням?
- як зв'язано сприймання з мисленням та мовою, почуттями та волею?
- охарактеризуйте питання „спостереження” та „спостережливість”?
- охарактеризуйте типи сприймань і спостереження.

Теми рефератів:

- 1.Значення відчуттів і сприймання в діяльності філософа (культуролога).

2.Спостереження і спостережливість в діяльності філософа (культуролога).

Тема 11. Рівень абстрактного пізнання: мислення та уява.

Ключові поняття:

Мислення, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація, судження, умовиводи, поняття, проблемна ситуація, задача, гіпотеза, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, словесно - логічне мислення, мовлення. Уява, довільна та мимовільна уява, репродуктивна та творча уява, мрія, доповнення, аглютинація, гіперболізація, акцентування, схематизація, типізація.

Основні питання теми:

Поняття про мислення та його значення. Операційні компоненти мислення. Форми мислення. Процес розуміння. Процес розв'язання задач. Види мислення. Індивідуальні особливості мислення. Мислення та мовлення. Види і функції мовлення. Поняття про уяву. Фізіологічні основи уяви. Зв'язок уяви з предметною діяльністю. Процес утворення образів уяви. Види уявлення. Індивідуальні особливості уяви людини. Мислення та уявлення в філософській (культурологічній) діяльності.

Студенти повинні знати, що мислення та уява належать до рівня абстрактного пізнання. Це вища форма пізнання дійсності. В розвитку вигляді ці пізнавальні психічні процеси властиві лише людині, котра має свідомість і проявляє свою психічну активність в діяльності.

Студенти повинні усвідомлювати, що саме для мислення і уяви є відповідним опосередкований характер відображення дійсності, котрий обумовлюється використанням раніше здобутих знань, досвіду, роздумів, побудування гіпотез та ін. Тобто, об'єкт пізнання на цьому рівні – внутрішні, безпосередньо не існуючі в відчуттях, властивості об'єктів, закономірності явищ і процесів.

Студенти повинні знати і розумітися в основних поняттях теми, вміти розрізняти форми мислення та його види.

Слід звернути увагу на загальну класифікацію нелогічних форм мислення (за Клапаредом), за якою усе мислення підрозділяється на логічне, афективне, паралогічне, аутистичне і мрію.

Студенти повинні усвідомлювати і вміти аналізувати в чому полягає процес розв'язання мислительних задач, етапи мислительних дій, розумові операції, взаємозв'язок та взаємозалежність поміж мисленням та мовленням.

Студенти повинні знати у чому полягають індивідуальні особливості мислення та уяви, в чому полягає цінність мислення і уяви для людини, яким чином відбувається процес створення образів уяви, які існують види уяви, чим характеризується поняття „мрія” і які мрії бувають.

Особливу увагу також слід приділити питанням співвідношення уяви і предметній дійсності, уяви та органічних процесів, уяви та емоцій, уяви та рухливій сфері, уяви та патології мозкової діяльності, а також значенню мислення та уяви в філософській та культурологічній діяльності.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати загальні властивості мислення та уяви, розуміти значення мислення та уяви у житті людини; виділяти та характеризувати індивідуальні особливості мислення та уяви.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти розрізняти форми мислення, вміти їх характеризувати, розумітися у процесі розв'язання мислительних (творчих) завдань, вміти аналізувати значення мислення і уяви в філософській та культурологічній діяльності.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання

- в чому полягає сутність мислення як психічного процесу?
- як зв'язані поміж собою мислення та мовлення?

- як (рядом яких особливостей) характеризується мислення як форма відбиття дійсності?
- охарактеризуйте операційні компоненти мислення.
- охарактеризуйте індивідуальні особливості мислення.
- в чому полягає продуктивність розуму?
- охарактеризуйте, в чому полягає сутність уяви як пізнавального психічного процесу?
- в чому полягає загальне і відмінне між мисленням і уявою?
- які способи створення образів уявлення ви знаєте?
- в чому виявляються індивідуальні особливості уяви людини?
- які фактори забезпечують розвиток уяви, а які гальмують її розвиток?

Теми рефератів:

1. Значення мислення у діяльності філософа (культуролога).
2. Значення уяви у діяльності філософа (культуролога).

Тема № 12. Пам'ять в системі пізнавальної діяльності.

Ключові поняття:

Пам'ять, запам'ятовування, збереження, забування, відтворення, впізнавання, згадування, пригадування, спогади, короткочасна пам'ять, довгочасна пам'ять, оперативна пам'ять, довільне запам'ятовування, мимовільне запам'ятовування, смислове запам'ятовування, механічне запам'ятовування.

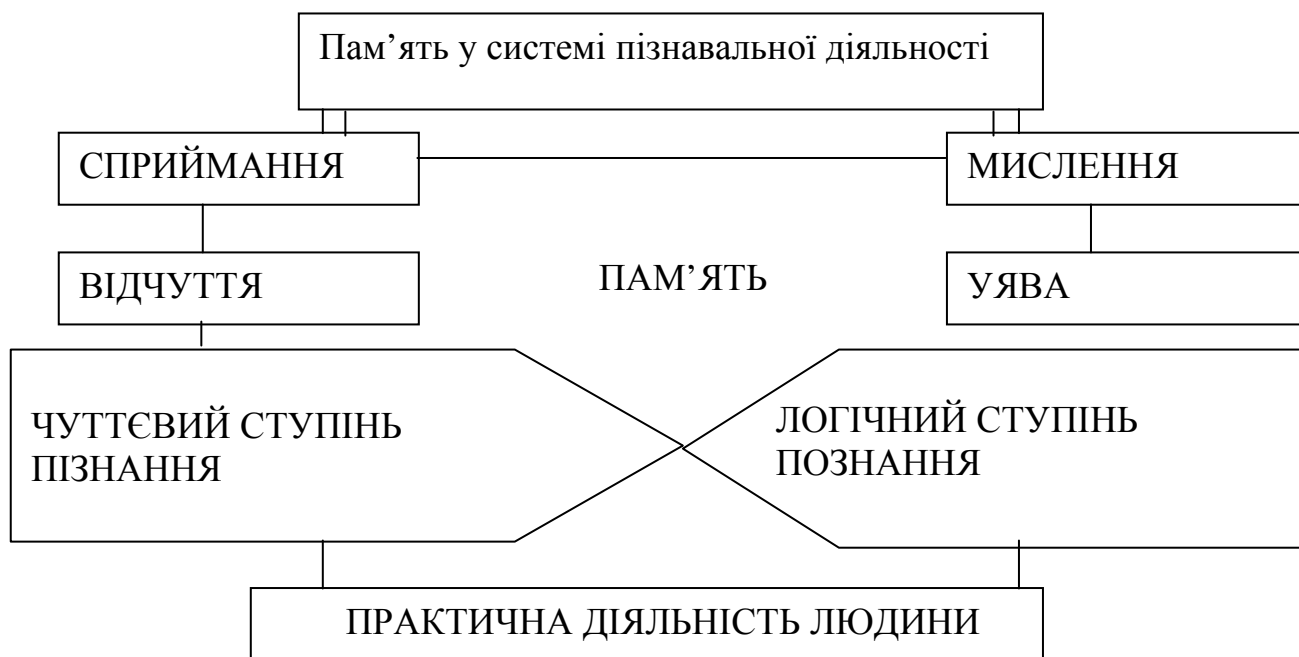
Основні питання теми:

Поняття про пам'ять. Питання про механізм пам'яті. Теорії пам'яті. Види пам'яті. Порушення пам'яті. Запам'ятовування і його різновиди. Відтворення та його види. Забування та його причини. Індивідуальні особливості пам'яті. Пам'ять в роботі філософа (культуролога).

Студенти повинні знати, що пам'ять дуже важливий психічний процес. Як підкреслює С.Л.Рубінштейн: "Без пам'яті ми були б істотами миті. Наше

минуле було б мертвим для майбутнього. Теперішнє безповоротно зникло в минулому.” Таким чином можна мовити, що пам’ять грає синтезуючу роль в системі пізнавальної діяльності особистості, забезпечуючи цілісність її розвитку. Графічне зображення цього усталення згідно К.С. Дроздено має вигляд:

Студенти повинні чітко усвідомлювати значення пам’яті в житті людини, яка є формою психічного відображення, і полягає в закріпленні, збереженні й подальшому відтворенні минулого досвіду. Вони повинні знати, що пам’ять забезпечується розумовими діями. Ті дії, які людина використовує при запам’ятовуванні, збереженні, відтворенні матеріалу, називаються мнемічними діями.

Вивчаючи класифікацію видів пам’яті, слід ураховувати що:

1. за характером психічної активності пам’ять може підрозділятися на: образну, словесно-логічну, емоційну і рухову;
2. залежно від тривалості закріплення й збереження матеріалу вона може підрозділятися на миттєву (іконічну), короткочасну, довгочасну, оперативну, генетичну;
3. за характером мети діяльності вона підрозділяється на мимовільну та довільну,

4. за переважним аналізатором пам'ять можна класифікувати як зорову, слухову, дотикову, нюхову, смакову.

Студенти повинні знати, що пам'ять асоціативна: існують асоціації за суміжністю, за контрастом, за схожістю, причинно – наслідкові (каузальні).

Студенти мають чітко усвідомлювати процеси пам'яті та їх різновиди, розумітися в індивідуальних відмінностях пам'яті, які у процесах пам'яті проявляються у швидкості, точності, тривалості, об'ємі запам'ятовування, а також у готовності до відтворення.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати загальні властивості пам'яті, розуміти значення пам'яті в житті особистості; виділяти та характеризувати індивідуальні відмінності в пам'яті людини, способи запам'ятовування матеріалу, етапи логічного запам'ятовування, умови продуктивності запам'ятовування

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти розрізняти види пам'яті, вміти характеризувати процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення., розумітися в умовах довільного та мимовільного запам'ятовування, вміти аналізувати значення пам'яті в філософській (культурологічній) діяльності.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання

- в чому полягає сутність пам'яті як психічного процесу?
- охарактеризуйте види пам'яті.
- що означає поняття „пам'ять - асоціативна”?
- охарактеризуйте різновиди пам'яті в залежності від того, що запам'ятовується та відтворюється.
- чим відрізняються поміж собою процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення?
- охарактеризуйте причини забування.

- охарактеризуйте причини, які впливають на продуктивність пам'яті. Що таке „мнемотехніка”?

Теми рефератів:

1. Значення пам'яті в діяльності філософа (культуролога).
2. Суб'єктивні та об'єктивні причини продуктивності пам'яті філософа (культуролога).

Тема 13. Увага як форма психічної діяльності.

Ключові поняття:

Увага, мимовільна увага, довільна увага, після довільна увага, стійкість уваги, нестійкість уваги, переключення уваги, концентрація уваги, розподіл уваги, об'єм уваги, інтенсивність уваги, спрямованість уваги, активність уваги, форми уваги, уважність, неуважність.

Основні питання теми:

Поняття про увагу. Фізіологічні механізми уваги. Різновиди уваги та їх порівняльні характеристики. Характерні особливості уваги. Якості та форми уваги.. Уважність як властивість особистості Значення уваги в роботі філософа (культуролога).

Перш за все при опрацюванні даної теми студенти повинні зрозуміти, що увага є особливою формою психічної активності, яка полягає в спрямованості і зосередженості свідомості людини на певних значних для неї предметах, явищах оточуючої дійсності або власних переживаннях. При цьому особливо доречно студентам звернути власну увагу на те, що:

1. Увага не є самостійним психічним процесом;
2. Увага не відбиває ні якостей предметів, ні зв'язків, ні відношень між ними;
3. Змістом уваги є зміст тієї психічної діяльності, в яку воно уключається.

Студенти повинні усвідомлювати, що вибірковість уваги, яка проявляється у зосередженні свідомості особистості, одночасному

відволіканні від усього побічного, тимчасовому ігноруванню інших об'єктів і забезпеченні контролю і регуляції діяльності, пояснюється більш виразною гальмуючою дією значних для людини предметів і переживань, ніж менш значних. Саме при такому стані предмети уваги явніше відбиваються у відомості.

Студенти повинні знати, що природа уваги, тобто природа фізіологічних механізмів уваги, в психології розглядалася представниками різних психологічних напрямків і шкіл в залежності від їх поглядів на психіку взагалі. Вони повинні мати певне уявлення про основні напрямки розгляду цієї проблеми. В цьому контексті дуже доречним є розгляд поглядів;

1. асоціативної психології і їх відношення до уваги як до асоціації представлень;
2. інтроспективної психології, яка убачала в увазі лише суб'єктивну, внутрішню сторону;
3. перцептивно – волюнтаристської теорії уваги В.Вундта, яка розглядала увагу, як фіксовану крапку свідомості, ясне її поле, обумовлене переходом змісту свідомості із зони перцепції (сприйняття) до зони апперцепції, яка є особою психологічною активністю, і яка є проявом невідомої нам внутрішньої сили.
4. Американського психолога Е. Тітченера, який розглядав увагу як сенсорну якість, яка визначає особливий стан відчуття у свідомості, де більш яскравіше відчуття панують над іншими і набуває самостійності, підкорюючи собі менш яркі відчуття.

Студенти повинні розуміти той великий вклад, який внесли у розкриття фізіологічних механізмів уваги І.М. Сеченов, І.П. Павлов, А.А. Ухтомський.

Студенти повинні знати, що організація психічної діяльності людини в різних умовах здійснюється по-різному. Саме те дає підставу виділяти певні види уваги. Вони також повинні знати, що від властивостей нервової системи людини залежать якості уваги. Студенти також мають розумітися у

характерних особливостях уваги: стійкості, нестійкості, переключенні, концентрації, розподілу та об'єму. Вони повинні знати, що проява особливостей уваги залежить від стану, інтенсивності, спрямованості і мотивації як пізнавальної, так і емоційно-вольової діяльності.

Вивчаючи питання про форми уваги, студентам слід звернути власну увагу на те, що зовнішня і внутрішня увага гальмують одна одну, але між ними завжди існує взаємний перехід.

Дуже важливим при вивченні даної теми для студентів спеціальностей „філософія” і „культурологія”, з нашої точки зору, є питання уважності, та обставин, які можуть викликати стан уважності або неуважності. Рекомендується дуже ретельно опрацювати дані питання.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати про вплив нервової системи на якості уваги, вміти їх характеризувати, розподіляти зовнішню і внутрішню форми уваги, розумітися у питаннях колективної, групової, індивідуальної уваги, знатися у тому, які фактори сприяють привертанню ваги.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти виділяти певні види уваги, робити їхню порівняльну характеристику, визначати характерні особливості уваги і умови їхніх проявів.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання:

- Охарактеризуйте увагу як форму психічної діяльності;
- В чому полягає значення уваги?
- Що таке домінанта і що вона визначає?
- Зробіть порівняльну характеристику видів уваги.
- Зробіть порівняльну характеристику колективної, групової та індивідуальної уваги в залежності від форм діяльності.

Теми рефератів:

1. Уважність як найважливіша властивість особистості філософа (культуролога).
2. Загальна характеристика факторів, які забезпечують або гальмують розвиток уваги.

Блок 3. Особистість у діяльності і спілкуванні. Міжособистісні відносини.

Тема 14. Психологічні основи спілкування.

Ключові поняття:

Спілкування, вербальне спілкування, невербальне спілкування, комунікативна функція спілкування, інтерактивна функція спілкування, рефлексія, перцептивна функція спілкування, інтерпретація, стереотипізація, міжособистісне спілкування, особистісно – групове спілкування, між групове спілкування, опосередковане спілкування, не опосередковане спілкування.

Основні питання теми:

Поняття про спілкування. Види спілкування. Задачі. Мети. Способи спілкування: вербальна та невербальна комунікація (тілесний обрис, жест, тактильно - м'язова чуттєвість). Функції спілкування: комунікативна інтерактивна, перцептивна, ідентифікація і рефлексія, стереотипізація. Каузальна атрибуція. Значення спілкування в філософській (культурологічній) діяльності.

Означена тема з нашої точки зору є дуже важливою для вивчення особистості у системі суспільних відносин. Отже студентам рекомендується дуже ретельно опрацювати питання даної теми, користуючись не тільки основною літературою, але й допоміжною, яка прикладається в кінці означеної методички.

Перш за все студенти повинні зрозуміти, що спілкування (або комунікація) – це явище глибоко соціальне. Це взаємодія двох чи більше

людей у результаті обміну між ними інформацією пізнавального або афективно – оціночного характеру.

Студенти повинні знати, що будь - яка людина цілком самостійно тлумачить інформацію, яка поступає до неї, фільтрує та оцінює її в залежності від власної картини світу, власного соціального положення, культурного розвитку, віросповідання, власного віку, статі. Вона займає по відношенню до інформації активну позицію: погоджується або заперечу, готує відповідь, доповнює інформацію, аналізує мотиви, навіть приймає участь у потоці думок співрозмовника. В цьому контексті дуже доречним є висловлення М.М.Бахтіна про те, що всіляке розуміння живої мови, живого висловлення носить активно відповідний характер... всіляке розуміння здібне викликати відповідь і в той чи іншій формі обов'язково її народити: той, хто слухає становиться тим, хто говорить”.

Студенти повинні усвідомлювати, що головна особливість спілкування – в її безперервному зв'язку з діяльністю. Саме діяльність є основним середовищем і необхідною умовою виникнення і розвитку контактів поміж людьми, передачі необхідної інформації, взаємопорозуміння та узгодження дій. На цій підставі студентам рекомендується ретельно опрацювати питання про види спілкування, їх завдання та мети.

Студенти повинні знати, що види спілкування поділяються:

- в залежності від контингенту на: міжособистісне, особистісно – групове, між групове;
- в залежності від функцій, які виконує людина на: формальне і неформальне ;
- за подовженістю на: короткочасне і тривале;
- за включенням на: безпосереднє та опосередковане;
- за завершенням на: закінчене та незакінчене.

Студенти повинні усвідомити різницю та взаємовплив поміж вербальною та невербальною комунікацією, зрозуміти, що невербальна комунікація, яка супроводжує вербальне спілкування, споруджує підтекст,

котрий полегшує, збагачує та поглиблює сприйняття інформації, яка передається.

Студенти повинні знати, що спілкування це багатоплановий процес, в якому можна виділити такі основні функції, як комунікативна, інтерактивна, перцептивна, ідентифікація, рефлексія, стереотипізація. Вони повинні вміти розрізняти і характеризувати ці функції.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати за яких умов обмін інформацією набуває характер спілкування, вміти розрізняти види, функції та способи спілкування, розуміти його мети і завдання.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти розкривати значення й наводити приклади що до видів та функцій спілкування, вміти охарактеризувати значення спілкування в діяльності філософа (культуролога).

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання

- Яке значення має спілкування для розвитку особистості?
- Від чого залежить здатність встановлювати неформальне спілкування?
- Розкрийте зміст понять „тілесний обрис”, „жест”, „тактильно - м’язова чуттєвість”.
- В чому проявляється культура невербального спілкування?
- Що таке „каузальна атрибуція”? Розкрийте зміст поняття. Як відбувається стереотипізація в пізнанні людини людиною?

Теми рефератів:

1. Спілкування як найважливіший аспект філософської (культурологічної) діяльності.
2. Особливості вербальної комунікації, а саме мовних зворотів, в епоху соціальних зрушень.
3. Невербальні сигнали особистості, як відбиття соціального самовтілення.

Тема 15. Діяльність.

Ключові поняття:

Діяльність, мотив, ціль, інтеріоризація, екстерналізація, зворотна аферентація, дія, вміння, навички, вправи, автоматизація навиків, перенос навиків, інтерференція, гра, навчання, труд, творчість.

Основні питання теми:

Поняття про діяльність. Ціль та мотиви діяльності. Структура діяльності. Способи діяльності і процес їх освоєння. Поняття про навички. Процес формування вмінь та навичок. Умови формування вмінь та навичок. Різновиди вмінь та навичок. Перенос і інтерференція дій.. Види діяльності. Творчість.

При засвоєні теми доцільно ретельно опрацювати теми № 8- 13. Студенти повинні усвідомити, що діяльність – одна з основних категорій психологічної науки. Діяльність – це специфічно людська, регульована, свідома активність, породжувана потребами і спрямована на пізнання й перебудову зовнішнього світу і самої людини. Саме цілісна діяльність суб'єкта у її різновидах та формах, в її філогенетичному, історичному і онтогенетичному розвитку є предметом психології.

Діяльність починається тоді, коли суб'єкт протиставить себе об'єкту. Діяльність – це сутність людини і її психіки. Вся психіка може розглядатися як психічна діяльність. Окремі процеси можуть розглядатися як діяльність. Вони приймають участь у діяльності, набувають розвитку в неї, самі являються окремими видами діяльності. В цьому контексті студентам слід звернути увагу на висловлювання С.Л.Рубінштейна: „... оскільки внутрішні психічні процеси у людини викривають той же устрій, що і зовнішні дії, є підстави говорити не тільки про зовнішні, але й про внутрішні дії”. Таким чином, діяльність має внутрішній компонент (анатомо – фізіологічні структури і процесиб ЦНС, психологічні процеси і стани, уключені в регуляцію діяльності) і зовнішній компонент (рухи, пов'язані з практичним виконанням діяльності).

Студенти мають знати, що діяльність має власну структуру і включає в себе дії і операції, як складові одиниці, які співвідносяться з потребами, мотивами і цілями. Студентам слід усвідомити значення наведених вище понять. Вони повинні вміти розрізняти дії на зовнішні, предметні та внутрішні, розумові; мотиви та цілі - на близькі, далекі, особисті, суспільні, вміти їх характеризувати. Студенти повинні знати, що дії, як відносно закінчені елементи діяльності, спрямовані на досягнення проміжних цілей, підпорядковані загальному мотиву. Тут треба згадати, що мотиви діяльності і поведінки людини генетично пов'язані з її органічними і культурними потребами і те, що мотивація може бути близькою, віддаленою, чітко усвідомленою, несвідомою, особистою, суспільною. Мотиви в процесі діяльності можуть змінюватись, при цьому тип діяльності визначається за її домінуючим мотивом.

Студенти повинні знати, що свідомою діяльністю людини характеризується не тільки цілями й мотивами, але й певними способами, за допомогою яких вона відбувається. Це вміння, навички та звички. Студенти мають знати про їх свідому, напівсвідому та несвідому природу і розумітися у процесі та умовах формування вмінь та навичок.

Студенти повинні усвідомлювати, що раніше споруджені навички можуть допомагати виробленню нових навичок або гальмувати, затримувати цей процес. Отже саме тут слід приділити основну увагу поняттям „перенос” і „інтерференція” дій. Для філософів та культурологів вважаємо слід поміркувати над тим, що принцип інтерференції є вельми характерним для розвитку суспільства. Особливо яскраво це проявляється у переломні періоди, або переломні епохи. З однієї сторони інтерференція породжує ілюзію стабільності, а з другої – робить перешкоди подальшому розвитку. При опрацюванні теми студенти повинні добре запам'ятати, що розрізняють три головні різновиди діяльності: гру, вчення, труд. Характерною особливістю для усіх видів людської діяльності є те, що вони

пов'язані з мовною діяльністю. Вона сприяє розвитку змісту і форм усіх видів діяльності, та їх цілеспрямованості і мотивації.

Особливу увагу студентам слід звернути на визначення творчості як продуктивної діяльності, яка сприяє виникненню якісно нового, яке відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно – історичною унікальністю.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні чітко усвідомлювати різницю поміж екстеріоризацією та інтеріоризацією дій, розуміти значення цих процесів в житті особистості, вміти виділяти компоненти структури діяльності, вміти їх характеризувати, розумітися у способах діяльності і процесі їх освоєння.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти характеризувати основні поняття теми, наводити приклади, що до способів діяльності та процесу їх засвоєння, а також наводити приклади, що до умов формування вмінь та навичок і причин, які впливають на їх продуктивність.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання:

- Що характеризує діяльність як специфічну форму людської активності?
- Які компоненти діяльності є головними?
- В чому полягає механізм зворотної аферентації при виконанні дії?
- В чому полягає суть процесів інтеріоризації та екстеріоризації?
- Що за своєю суттю означає для людини процес оволодіння діяльністю?

Теми рефератів:

1. Творчий підхід як умова успішної діяльності філософа (культуролога).
2. Творчість в процесі спілкування.
3. Професійні особливості діяльності філософа (культуролога).

Тема 16. Групи і колективи.

Ключові поняття:

Група, реальна група, умовна група, референтна група, офіційна група, неофіційна група, колектив, конформізм, статут, лідер, внутрігрупова диференціація, „зірки”, „ізолювані”, соціометрична матриця, соціограма.

Основні питання теми:

Поняття про групи та колективи. Види груп та їхні функції. Первинні і вторинні групи. Формальні і неформальні групи. Функції соціалізації: інструментальна, експресивна і підтримуюча функції. Розмір групи і її структура. Соціально – психологічний клімат в групі. Фактори, що впливають на клімат групи. Спілкування в групі. Розвиток групи в колективі. Основи згуртування колективу. Керівництво та лідерство.

Перш за все треба ретельно опрацювати теми № 3,14, 15.

Студенти повинні знати, що становлення особистості – формування її спрямованості, суспільної активності, волі, а також спорудження умов для її саморегуляції і розвитку здібностей - відбувається саме у групі, в колективі. Таким чином, вивчення даної теми студентам рекомендується починати з чіткого визначення понять „група” і „колектив”. Вони повинні усвідомити, що група – це людська спільність, яка виділяється із соціального цілого на основі певних ознак характеру діяльності, соціальної або класової належності, структури, композиції, рівня розвитку міжособистісних взаємовідносин. Величина, структура і склад групи визначаються цілями й завданнями діяльності, в яку вона залучена або заради якої створена. При цьому зміст сумісної діяльності членів групи опосередковує всі процеси внутрішньо групової динаміки.

Студенти повинні знати, що групи можуть розрізнятися за змістом (трудові, навчальні, бойові); за способом об’єднання (виробничі, побутові); за розміром (великі, малі, мікро групи); за спеціальним статутом (формальні й неформальні); за взаємозв’язком (реальні (контактні) й умовні); за рівнем розвитку (а-групи низького рівня розвитку-асоціації, корпорації, дифузні групи; б- групи високого рівня розвитку – колективи); за значимістю

(референтні й групи членства); за контактом з іншими групами (ізолювані, неізолювані). Вони повинні вміти характеризувати різновиди груп та вміти наводити їх приклади. Культурологам слід звернути особливу увагу саме на великі групи людей, на культурні особливості цих груп, а також на культурний аспект взаємовідносин поміж великими групами.

Особливу увагу слід приділити референтним групам для особистості, оскільки саме вони мають для неї суттєве значення. Студенти повинні знати, що референтні групи - це або реально існуючі, або існуючі тільки в думках групи, погляди, норми і цінності яких являються для особистості зразком, глибоко розділяються нею, впливають на її життєві ідеали і служать виміром дій особистості, її вчинків. Ідеальною можна вважати ситуацію, коли людина є членом групи, яка є для неї референтною. Якщо людина має декілька референтних груп, у неї виникає внутрішній конфлікт і, як наслідок цього - стан фрустрації.

Визначаючи поняття „колектив”, студентам слід звернути увагу, перш за все, що колектив – це вища форма організації групи, яка об’єднана загальною діяльністю, кінцева мета якої співпадає з метою суспільства. Особливу увагу студентам рекомендується приділити саме типам поведінки людини в колективі. Студенти мають усвідомлювати, що міжособистісні відносини в групі в багатьох випадках визначаються поведінкою окремих її членів. Так міжособистісні стосунки можуть бути офіційними (діловими), неофіційними (особовими), раціональними, емоційними, керівництва та підпорядкованості. Дуже доречним буде згадати про те, що кожна особистість в системі міжособистісних відносин має свій статут, який визначається якостями її характеру, популярністю, впливом; а також розігрує свою власну систему соціальних ролей. Студенти повинні мати поняття про конформну та ригідну поведінку особистості у групі, знати якості, які їх супроводжують, а також мати уявлення про активну особистісну поведінку, яка проявляється у вільному виборі стилю та способів поведінки, у вмінні ставити перед собою цілі, аргументовано відстоювати

свою точку зору, а також у вмінні підбирати засоби і способи для її досягнення.

Вивчаючи питання соціально-психологічного клімату в групі, студенти мають усвідомити, що СПК (клімат морально –психологічний; клімат психологічний; атмосфера психологічна) – це якісна сторона міжособистісних відносин, яка проявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній сумісній діяльності і всебічному розвитку особистості в групі. Студенти повинні знати важливі ознаки сприятливого соціально – психологічного клімату.

Студенти мають звернути увагу на те, що поведінка людини в групі визначена не тільки особистістю, але й особливостями групи. Існує певна закономірність: чим ближче за рівнем свого розвитку група до колективу, тим більш благородніші умови вона споруджує для проявлення кращих сторін особистості і гальмування негативних. І навпаки, чим подальше група за рівнем розвитку від колективу, тим більше існує можливостей для проявлення в системі взаємовідношень поганих сторін особистості.

Студенти мають знати про ситуації спілкування в групі, що вони підрозділяються за відношенням до партнера та мотивами спілкування на: відсутність, ритуал, розвагу, гру, інтимність, сумісну активність; про форми спілкування в колективній дії: повідомлення, пропозицію, прохання, вимогу, приказ, наставляння; мають вміти їх характеризувати.

Студентам треба знати, що просування групи до колективу - дуже важкий шлях, на якому група не тільки прогресивно розвивається, але й проходить ряд кризів. На цій підставі вони повинні мати уявлення про етапи розвитку групи в колектив і їх загальну характеристику, а також про фактори, які сприяють згуртуванню колективу.

Студенти також повинні розумітися у питаннях керівництва та лідерства, вміти визначати і характеризувати стилі керівництва, ознаки, які характеризують проявлення здібностей лідера, стилі лідерства.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати і вміти характеризувати: параметри групи як суб'єкта діяльності (композицію, розмір, канали комунікацій, психологічний клімат, групові норми, рівень групового розвитку), структуру внутрішньо групових відносин (позицію особистості, статус, внутрішню установку, роль); групові норми (першого рівня обов'язковості, середнього рівня, та низького), мати уявлення про кризи в процесі просування групи до колективу.

Рівень практичних навичок

Студенти мають вміти наводити власні приклади, що до різновидів існуючих у суспільстві груп, їх групової динаміки, етапах розвитку груп в колектив, вміти їх характеризувати. Також вони повинні розумітися у стилях керівництва і формах лідерства, наводити власні приклади що до кожного з них.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання:

- За якими ознаками підрозділяються групи людей?
- Яка група для особистості може стати референтною?
- Якими ознаками характеризуються групи різного ступеню організації?
- В чому суттєва різниця між офіційним та неофіційним лідером групи?
- Які суттєві ознаки колективу?

Теми рефератів:

1. Структура і особливості проявлення внутрішньогрупових міжособистісних відносин.
2. Вміння працювати у групі, як умова успішної діяльності.
2. Лідерські тенденції в діяльності філософа (культуролога) Їх особливості.

Тема 17. Міжособистісні конфліктні ситуації і їхнє подолання.

Ключові поняття:

Конфлікт, внутрішній особистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, міжгруповий конфлікт, ціннісні конфлікти інтересів, конфлікт безвихідності, конфлікт невизначеності, фрустрація, сумісництво, такт.

Основні питання теми:

Основні типи міжособистісних конфліктів і їхній розвиток. Ціннісні конфлікти інтересів. Конфлікти, що виникають через порушення норм і правил взаємодії. Фактори, що визначають гостроту конфлікту. Способи дозволу міжособистісних конфліктних ситуацій. Стратегії поведінки учасників конфлікту. Різновиди психічного впливу: зараження, навіювання, наслідування. Розвиток навичок ефективної взаємодії в складних ситуаціях людських відносин. Психологічні основи такту. Психологічне сумісництво. Інтимні міжособистісні відносини: дружба, любов, ворожнеча, самотність. Значення знання шляхів розв'язання конфліктів в діяльності філософа (культуролога).

Ця тема, з нашої точки зору, є дуже важливою для розуміння сутнісного наповнення соціальних процесів. Перш за все студенти повинні усвідомлювати, що конфлікт - це об'єктивне явище, оскільки воно є результатом існуючих протиріч, які виникають між людьми в зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального і особистісного життя. Різні ситуації та обставини життя людей приводять до виникнення спірних питань, які потребують свого рішення. Отже наше завдання включає в себе пізнання міжособистісних конфліктів і шляхів їх подолання.

Студенти повинні знати, що в психологічній науці виділяють наступні види конфліктів: внутрішній особистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт та міжгруповий конфлікт. Вони повинні убачати різницю між цими конфліктами, вміти характеризувати їхні прояви, наводити власні приклади. Так студенти повинні знати, що внутрішній особистісний конфлікт виникає тоді, коли має місце зіткнення рівних за своєю силою і значенням, але протилежно спрямованих мотивів, потреб, інтересів, потягів у однієї і тієї ж особистості. Конфлікт поміж особистостями створюється ситуацією, в якій

члени групи прямують до несумісних цілей або керуються несумісними цінностями і нормами, стараючись реалізувати їх в сумісній діяльності. Саме тут убачаються ціннісні конфлікти інтересів. Вони виникають при розподілу функціональних обов'язків між членами групи або при обговорюванні шляхів досягнення сумісної цілі діяльності. Міжгруповий конфлікт має місце там, де гострі протиріччя проявляються у стосунках поміж окремими соціальними групами, які переслідують власні цілі, причому своїми практичними діями перешкоджають одна однієї.

Студенти повинні розуміти, що стан конфлікту характеризується гострими негативними емоційними переживаннями його учасників, але протиріччя у стосунках між особистостями не завжди призводять до конфлікту: значна їх частина розв'язується шляхом домовленості, знаходженням консенсусу і т.п. Особливу увагу студентам слід приділити питанням про способи дозволу міжособистісних конфліктних ситуацій, про стратегії поведження учасників конфлікту, про різновиди психічного впливу, а також про умови, за яких небезпека виникнення конфлікту зводиться до мінімуму. Вони повинні чітко розуміти, що розвиток навичок ефективної взаємодії в складних ситуаціях людських відносин є головною умовою міжособистісних взаємовідносин в групі.

Студенти мають знати, що існує така категорія етичного поведження, яка у своєму змісті відбиває правила пристойності, почуття міри у стосунках поміж людьми. Ця категорія – такт. Студенти мають знати психологічні основи такту й те, що тактичне поведження в багатьох ситуаціях може попередити розвиток конфлікту.

Студентам рекомендується звернути увагу на питання психологічного сумісництва, оскільки сумісництво є оптимальним поєднанням якостей людей в процесі спілкування, яке сприяє успіху виконання сумісних акцій. Студенти мають знати що існують чотири види сумісництва: фізичне, психофізіологічне, соціально – психологічне, соціально – ідеологічне. Усі

види сумісництва мають власні характеристики, отже студенти повинні їх знати.

Останнім питанням даної теми студентам слід розглянути питання наявності близьких відносин, при яких люди ототожнюють себе з іншими людьми, розділяють з ними свої турботи, думки, почуття і тривоги. Це питання інтимних міжособистісних відносин, які є джерелом життєвої енергії, емоційного і фізичного благополуччя особистості. Студенти повинні розуміти значущість окресленого питання, оскільки існування таких відносин, які ми називаємо інтимними, є свого роду психологічним амортизатором ділових, побутових та особистих проблем і потрясінь.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати які існують конфлікти, умови за яких вони виникають, способи поводження людей у конфліктних ситуаціях, а також шляхи продуктивного подолання конфліктів.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти наводити власні приклади що до конфліктних ситуацій і видів сумісництва, характеризувати різновиди психологічного впливу та типи конфліктів (безвихідності, невизначеності, „амбівалентності”).

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання:

- Охарактеризуйте умови виникнення ціннісних конфлікти інтересів.
- Що таке фрустрація? Які умови її виникнення?
- Які конфлікти виникають через порушення норм і правил взаємодії?
- Які фактори визначають гостроту конфлікту?
- Охарактеризуйте різновиди психічного впливу: зараження, навіювання, наслідування.
- Охарактеризуйте значення знання шляхів розв'язання конфліктів в діяльності філософа (культуролога).
- Як ви розумієте поняття „керівник без конфліктів”?

Теми рефератів:

1. Психологічний такт, як основа та умова успішної діяльності філософа (культуролога).
2. Влада як регулятор поведінки і діяльності.
3. Проблеми психічного впливу у взаємодії між керівником та підлеглим.

Блок 4. Узагальнення.

Тема 18. Самосвідомість особистості та її життєвий шлях.

Ключові поняття:

Свідомість, самосвідомість, особистість, життєвий шлях, самоздійснення особистості, вікові етапи, вікові кризи

Основні питання теми:

Поняття про самосвідомість особистості. Особливості самосвідомості і умови її розвитку. Самосвідомість і життєвий шлях. Поняття про вікові етапи та вікові кризи. Поняття про зони актуального й найближчого розвитку. Життєвий шлях як самоздійснення людини. Володіння життєвими цілями як умова збереження психічного здоров'я особистості.

Остання тема курсу присвячена питанням розвитку самосвідомості особистості, як конкретної історичної істоти. Перш за все студентам рекомендується ретельно опрацювати теми №1, №3, №4, №5.

Студенти мають усвідомити, що специфіка людського життя перебуває в її історичній природі, яка розуміється як включення індивідуального життя в історичний процес. Процес становлення людської особистості уключає в себе як невід'ємний компонент формування її свідомості і самосвідомості.

Студенти повинні звернути увагу на те, що самосвідомість - це не початкова даність, яка притаманна людині. Вона не має своєї відокремленої лінії розвитку, але уключається як сторона в процес реального піднесення. Дуже доречним буде усвідомлення висловлювання С.Л.Рубінштейна, який пише про самосвідомість, як про наслідок розвитку свідомості особистості: „В ході розвитку, по мірі того як людина набуває життєвого досвіду, перед

нею не тільки відкриваються все більш нові сторони буття, але й відбувається більш або менш глибоке переосмислення життя. Цей процес переосмислення, який проходить через усе життя людини, утворює саме заповітне: основний зміст її істота, визначає мотиви її дій і внутрішній смисл тих задач, які вона розв'язує у житті”.

Студенти повинні знати, що розвиток самосвідомості проходить ряд ступенів – від наївної необізнаності відносно самої себе до все більш поглибленого самопізнання, яке потім поєднується з все більш визначеною самооцінкою, яка іноді коливається. В процесі розвитку самосвідомості центр ваги все більш переноситься від зовнішньої сторони особистості до її внутрішньої сторони, від більш або менш випадкових рис до характеру в цілому. З цим пов'язані усвідомлення – іноді перебільшене – своєї своєрідності та перехід до духовних, ідеологічних масштабів самооцінки. В результаті людина самовизначається як особистість на більш високому рівні.

Студенти мають знати, що реальна історія розвитку самосвідомості нерозривно пов'язана з реальним розвитком особистості і основними подіями її життєвого шляху. Для того ж, щоб зрозуміти значення будь – якого періоду життя особистості, потрібно розглядати його з цілісною структурою життєвого циклу, враховувати найближчі та віддалені його наслідки для розвитку особистості. Отже враховуючи цей факт, студентам потрібно звернути увагу на питання про вікові етапи і вікові кризи особистості.

Студенти повинні знати, що під поняттям „віковий етап” розуміють певний проміжок часу, в якому психічні процеси являються відносно стабільними, а зміни, які відбуваються носять переважно кількісний характер. Це той проміжок часу, коли у людини наочно не спостерігається нових змін. Що до вікових криз, то це відносно короткі періоди в житті людини, під час яких в її психічному житті виникають нові зміни, тобто трансформація психічної діяльності носить якісний характер.

Студенти мають усвідомити, що в рамках кожного вікового етапу існує актуальний рівень розвитку. Це сполучення психічних процесів, які до кінця

конкретного етапу досягають свого найбільш повного розвитку. Наприклад: у дитини до 3-х років повністю формується гра з предметами. Окрім цього існує поняття зони найближчого розвитку (Л.С.Виготський). Це ті риси або початки психічних процесів, які стануть актуальними в віковий період, який буде наступним, а на цьому етапі вони існують як рудиментарні. В якості прикладів вікової періодизації студентам рекомендується приділити особливу увагу роботам Л.С.Виготського, Ш.Бюлер, С.Л.Рубінштейна та Е.Еріксона. Доречно згадати, що за Е.Еріксоном розвиток особистості – це формування її егоїдентичності, тобто суб'єктивного почуття безперервної самототожності. (тема №4-5). Еріксон не тільки виділив основні стадії розвитку особистості, але й указав на їх основні проблеми. Так,

1 стадія (до 1,5 р.) – розвиток основ довіри (Основні проблеми довіра – недовіра);

2 стадія (1,5 -4 р.)– розвиток автономності (Основні проблеми – розвиток автономності або недовіра до власних сил);

3 стадія (4-6 р.) – вік гри (Основні проблеми - ініціатива або провина);

4 стадія (6 – 12) –шкільний вік (Основна проблема – працелюбство або почуття неповноцінності);

5 стадія (12 – 18 р.) – юність (Основна проблема - формування егоїдентичності або ролева сплутаність);

6 стадія (18-25 р.) – молодість (Основна проблема - інтимність або ізоляція)

7 стадія (25-50 р.) – середній вік (Основна проблема - творчість або застій);

8 стадія (більш 50 р.) – зрілий вік. (Основна проблема - егоїнтеграція (мудрість) або відчай перед обличчям смерті).

Студенти мають розуміти, що життєвий шлях людини – це самоздійснення, всебічна реалізація „самої себе”, коли цінності і цілі, до яких прямувала людина свідомо або несвідомо, отримали адекватну реалізацію. Повнота, ступінь здійснювання себе залежить від здатності

індивіда ставити такі цілі, які адекватні його внутрішній суті. Така здатність називається самовизначенням. Чим зрозуміліше людині її покликання, тобто чим чіткіше виражено її самовизначення, тим вірогідніше її самоздійснення.

Студенти повинні знати, що становлення цільових структур є визначним в індивідуальному розвитку і його можна зрозуміти, якщо вивчати його основні закономірності і динаміку цілей життя особистості.

Студентам слід розуміти, що володіння життєвими цілями є умовою збереження психічного здоров'я особистості. Причиною неврозів виступають не тільки сексуальні проблеми (З. Фрейд) і почуття неповноцінності (А.Адлер), але й недолік спрямованості, самовизначення (Ш.Бюлер). Отже знайдена ціль у житті призводить до інтеграції особистості.

Рівень теоретичного знання

Студенти повинні знати смисл основних понять теми, розуміти як пов'язані поміж собою розвиток самосвідомості і життєвий шлях особистості, в чому полягає сутність життєвого шляху особистості.

Рівень практичних навичок

Студенти повинні вміти аналізувати різні вікові етапи і вікові кризи, наводити власні приклади що до проявлення вікових етапів і вікових криз.

Самостійна робота

Самостійно опрацювати питання:

- В чому різниця між поняттями про „свідомість” і „самосвідомість” особистості?
- Чи можна говорити про те, що більша та віддалена життєва ціль особистості повніше за все характеризує її сутність?
- Які фактори обумовлюють розвиток особистості?
- Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?
- Чи може у людини з адекватною самооцінкою виникнути стан фрустрації?
- Охарактеризуйте поняття „життєвого шляху людини”.

Теми рефератів:

1. Життєвий шлях як самоздійснення людини за роботами Ш. Бюлер.
2. Самоздійснення в роботі філософа (культуролога).

Основна література для підготовки до заліку

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. М’ясоїд П.А. Загальна психологія. К., Вища школа, 2000.
3. Немов Р.С. Психология. – М., Просвещение, 1995.
4. Общая психология /Под ред. Максименко С.Д. - М., „Рефл-бук”, „Ваклер”, 1999.
5. Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В.А.Роменця. – К, 1997.
6. Петровський А.В. Загальна психологія. К., „Просвещение”, 1977.
7. Психологія / Под ред. Г.С.Костюка. – К., Радянська школа, 1968.
8. Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.- 2-ге вид., стереотип. - К.: Либідь, 2000.
9. Роменець В.А. Історія психології. Київ, 1978.
- 10.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М., 1996.

Додаткова література

1. Аникеев Н.П. Психологический климат в коллективе. – М., 1989.
2. Белявский И.Г. Лекции по исторической психологии. Одеса, „АстроПринт”,2004.
3. Бодалёв А.А. Восприятие человека человеком. – М., Изд-во Моск. Ун-та, 1982.
4. Веккер Л.М. Психические процессы. В 3-х т.- Л., Изд-во Ленинград. Ун-та, 1974. –Т.3.
5. Егидес А.П. Психологическая концепция конфликтного общения// Психологический журнал. -1984. –Т.5. - №5.
6. Ильин Г.Е. Некоторые проблемы психологии общения//Вопросы психологии. – 1986.-12.

7. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. Спб.,2004.
8. Ковалёв А.Г. Психология личности. – К. Просвещение, 1970
9. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. М., 1977.
10. Мели бурда Е.Я. Я-Ты-Мы. Психологические возможности улучшения общения. – М., 1986.
11. Платонов К.К. Занимательная психология. К., Вища школа, 2000.
12. Попова Л.В., Дьяконов Г.В. Идентификация как механизм общения и развития личности: Методические рекомендации. – М., 1988.
13. Психологическая теория коллектива / Под ред. А.В.Петровского.-М., Педагогика, 1979.
14. Слободчиков В.Л. Психологические проблемы становления внутреннего мира человека//Вопросы психологии. -1986. - №:.
15. Тихомиров О.К. Психология мышления. - М., 1984.
16. Фельдштейн Д.М. Психология развития личности в онтогенезе. – М., 1989.
17. Хрестоматия по ощущению и восприятию. – М., Изд-во Моск. Ун-та, 1975.

Питання для самостійної підготовки до заліку

1. Пізнавальна діяльність як процес відображення предметів і явищ дійсності у мозку людини. Рівні чуттєвого і абстрактного пізнання. Загальна характеристика.
2. Поняття про відчуття. Фізіологічні основи відчуттів. Класифікація відчуттів.
3. Закони відчуттів. Чуттєвість аналізатора та поріг чуттєвості.
4. Поняття про сприймання. Різновиди сприймання. Закони сприймання. Спостереження і спостережливість.
5. Типи сприймань і спостереження. Патологія сприймання. Відчуття й сприймання в філософській (культурологічній) діяльності.
6. Поняття про мислення та його значення. Операційні компоненти мислення. Форми мислення. Процес розуміння.
7. Процес розв'язання задач. Види мислення. Індивідуальні особливості мислення.
8. Мислення та мовлення. Види і функції мовлення.
9. Поняття про уяву. Фізіологічні основи уяви. Зв'язок уяви з предметною діяльністю. Процес утворювання образів уяви.
10. Види уявлення. Індивідуальні особливості уяви людини. Мислення та уявлення в філософській (культурологічній) діяльності.
11. Поняття про пам'ять. Питання про механізм пам'яті. Теорії пам'яті. Види пам'яті. Порушення пам'яті.
12. Запам'ятовування і його різновиди. Відтворення та його види. Забування та його причини.
13. Індивідуальні особливості пам'яті. Пам'ять в роботі філософа (культуролога).
14. Поняття про увагу. Фізіологічні механізми уваги. Різновиди уваги та їх порівняльні характеристики.

15. Характерні особливості уваги. Якості та форми уваги.. Уважність як властивість особистості. Значення уваги в роботі філософа (культуролога).
16. Поняття про спілкування. Види спілкування. Задачі. Мети. Способи спілкування: вербальна та невербальна комунікація (тілесний обрис, жест, тактильно - м'язова чуттєвість).
17. Функції спілкування: комунікативна інтерактивна, перцептивна, ідентифікація і рефлексія, стереотипізація. Каузальна атрибуція. Значення спілкування в філософській (культурологічній) діяльності.
18. Поняття про діяльність. Ціль та мотиви діяльності. Структура діяльності. Способи діяльності і процес їх освоєння.
19. Поняття про навички. Процес формування вмінь та навичок. Умови формування вмінь та навичок. Різновиди вмінь та навичок.
20. Перенос і інтерференція дій. Види діяльності. Творчість. Творчий підхід в філософській (культурологічній) діяльності.
21. Поняття про групи та колективи. Види груп та їхні функції. Первинні і вторинні групи. Формальні і неформальні групи.
22. Функції соціалізації: інструментальна, експресивна і підтримуюча функції. Розмір групи і її структура.
23. Соціально – психологічний клімат в групі. Фактори, що впливають на клімат групи.
24. Розвиток групи в колектив. Основи згуртування колективу. Керівництво та лідерство.
25. Основні типи міжособистісних конфліктів і їхній розвиток. Ціннісні конфлікти інтересів. Конфлікти, що виникають через порушення норм і правил взаємодії.
26. Фактори, що визначають гостроту конфлікту. Способи дозволу міжособистісних конфліктних ситуацій. Стратегії поведіння учасників конфлікту.

- 27.Розвиток навичок ефективної взаємодії в складних ситуаціях людських відносин. Психологічні основи такту. Психологічне сумісництво.
- 28.Інтимні міжособистісні відносини: дружба, любов, ворожнеча, самотність. Значення знання шляхів розв'язання конфліктів в діяльності філософа (культуролога).
- 29.Поняття про вікові етапи та вікові кризи. Поняття про життєвий шлях як самоздійснення людини.